

MAKTABGACHA TA'LIMDA TA'LIM-TARBIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XORIJIY TAJRIBALAR

Mutalibjonova Ruxshona Ozodbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

E-mail:mutalibjonovaruhshona@.com

Tel:+998976664050

Annotatsiya:Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish bo'yicha xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari tahlil qilingan. Xususan, Finlandiya, Yaponiya va AQSh ta'lim tizimidagi yondashuvlar ko'rib chiqilib, ularning O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan jihatlari tahlil qilinadi. Maqolada xorijiy tajribalarni milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, samaradorlik, xorijiy tajriba, Finlandiya ta'limi, Yaponiya ta'limi, AQSh ta'limi, ta'lim innovatsiyalari.

Аннотация:В данной статье анализируется передовой зарубежный опыт повышения эффективности обучения и воспитания в системе дошкольного образования. Рассматриваются подходы в системах образования Финляндии, Японии и США, а также их возможная адаптация к условиям Узбекистана. В статье даются практические рекомендации по интеграции зарубежного опыта в национальную систему образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, эффективность, зарубежный опыт, финская система образования, японская система образования, американская система образования, инновации в образовании.

Annotation:This article analyzes advanced foreign experiences in improving the effectiveness of education and upbringing in the preschool education system. The approaches of Finland, Japan, and the United States are examined, along with their potential adaptation to Uzbekistan's context. The article provides practical

recommendations for integrating foreign experiences into the national education system.

Key words: preschool education, efficiency, foreign experience, Finnish education system, Japanese education system, American education system, educational innovations.

Maktabgacha ta'lim bolaning kelajakdagi akademik muvaffaqiyatida muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda ko'plab davlatlar bolalarning intellektual, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash uchun innovatsion yondashuvlardan foydalanmoqda. Ushbu maqolada Finlandiya, Yaponiya va AQSh ta'lim tizimlari tahlil qilinib, ularning samarali jihatlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkinligi o'rganiladi. Finlandiya ta'lim tizimi butun dunyoda eng ilg'or tizimlardan biri hisoblanadi. U bolalarning tabiiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvga urg'u beradi. Finlandiya ta'lim tizimi "bolalarga bosim o'tkazmaslik" va "o'yin orqali o'qitish" prinsiplariga asoslangan. Finlandiyada bolalarga bilim berish jarayoni majburlash yoki kuchli nazoratga asoslanmagan. Ta'lim jarayoni tabiiy tarzda va bolalarning qiziqishlariga mos ravishda olib boriladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar o'yin orqali o'rganadi. O'yin davomida ular ijtimoiy ko'nikmalarni o'zlashtiradi, tasavvurini kengaytiradi va muammolarni mustaqil hal qilishga o'rganadi. Finlandiyada maktabgacha ta'lim bosqichida bolalarga testlar yoki imtihonlar topshirish talab qilinmaydi. Ta'lim jarayoni maksimal darajada bolalar uchun qulay muhitda tashkil etiladi. Har bir bola turli tezlikda o'rganadi, shuning uchun ta'lim dasturlari moslashuvchan bo'lib, bolalarning ehtiyojlariga moslashtiriladi. Finlandiyada maktabgacha ta'lim o'qituvchilari kamida magistr darajasiga ega bo'lishi kerak. O'qituvchilar bolalarni faqatgina bilim bilan ta'minlash emas, balki ularga hayotiy ko'nikmalarni ham o'rgatish vazifasini bajaradi. Hozirgi kunda mamlakatimizda ham ushbu dastur asosida bir qancha maktabgacha ta'lim muassasalar va hattoki boshlang'ich sinf o'quvchilari ham tahsil olmoqdalar. Finlandiya maktabgacha ta'limi quyidagi metodikalarga asoslanadi: Leikki" (O'yin

методikasi) – Bolalar har kuni erkin o‘ynashlari uchun sharoit yaratiladi. O‘yin davomida ular muammolarni hal qilish, jamoaviy ishlash va mustaqil fikrlashni o‘rganadi. Tabiat bilan yaqin aloqa – Finlandiyada bolalar bog‘chalari odatda o‘rmon yoki bog‘ hududlarida joylashgan bo‘lib, bolalar ko‘p vaqtlarini ochiq havoda o‘tkazadi. Tabiat bilan muloqot qilish bolalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Ochiq va moslashuvchan dasturlar – Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimida qat’iy belgilangan o‘quv rejalari mavjud emas. Har bir o‘qituvchi bolalarning qiziqishlariga qarab darslarni moslashtiradi. Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimining quyidagi jihatlari O‘zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkin. O‘zbekistonda ham bolalar uchun ko‘proq ijodiy va interaktiv o‘yin metodikasini joriy qilish orqali ta’lim samaradorligini oshirish mumkin. Finlandiyadagi kabi ochiq havoda ko‘proq mashg‘ulotlar o‘tkazish orqali bolalarning sog‘lig‘i va ijodiy qobiliyatlarini yaxshilash mumkin. O‘qish va yozishni majburiy o‘rgatmaslik – Finlandiyada 7 yoshgacha bo‘lgan bolalarga o‘qish va yozishni majburan o‘rgatilmaydi. Buning o‘rniga, bolalarning nutq, muloqot va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga e’tibor qaratiladi. O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim o‘qituvchilari uchun pedagogik tayyorgarlikni kuchaytirish va ularga xorijiy metodikalarni o‘rgatish samarali bo‘lishi mumkin. Bolalarni ortiqcha nazorat va bosim ostida o‘qitish o‘rniga, ularning tabiiy qobiliyatlarini ochib berishga e’tibor qaratish lozim. Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimi bolalarning tabiiy rivojlanishiga va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv o‘zining yuqori samaradorligi bilan ajralib turadi va dunyoning ko‘plab mamlakatlarida ilhom manbai bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekiston ta’lim tizimida Finlandiya tajribasidan o‘rinli foydalanish orqali bolalarning maktabgacha ta’limdagi muvaffaqiyatlari oshirilishi mumkin.

Yaponiya maktabgacha ta’lim tizimi bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga, jamoaviy ishlash madaniyatini shakllantirishga va axloqiy tarbiyaga katta ahamiyat beradi. Ushbu tizim bolalarning mustaqillik, mas’uliyat va hurmat kabi fazilatlarini erta yoshdan rivojlantirishga qaratilgan.

Yaponiya maktabgacha ta'limi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

✓ Jamoaviy tarbiya va intizom: Bolalar kichik yoshdan boshlab jamoa ichida ishlashga, tartib-intizomga va o'zaro hurmatga o'rgatiladi. ✓

O'yin orqali o'qitish: Bolalar kun davomida ko'plab jismoniy mashg'ulotlar va o'yinlar orqali bilim oladi. Ushbu o'yinlar ularning ijtimoiy, jismoniy va hissiy rivojlanishiga yordam beradi. ✓

Axloqiy tarbiya: Bolalarga tartib, hurmat, sadoqat va mehnatsevarlik kabi qadriyatlar o'rgatiladi. ✓

Mustaqillikka o'rgatish: 3–4 yoshdan boshlab bolalar o'z kiyimlarini kiyish, ovqatlanish va o'z hududlarini toza saqlash kabi vazifalarni bajarishga o'rgatiladi. ✓

Ota-onalar ishtiroki: Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimida ota-onalar ham faol ishtirok etishi talab etiladi. Ular bolalar bog'chasi bilan doimiy aloqada bo'lib, farzandlarining tarbiyasiga hissa qo'shadi.

Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Bolalar har kuni jismoniy mashqlar bajaradi. Sport o'yinlari orqali jamoaviy ishlash ko'nikmalari shakllanadi. Bolalar hurmat, halollik va mehnatsevarlik kabi qadriyatlarni o'rganadi. Har bir bola o'z buyumlari va maktab atrof-muhitini toza saqlashga mas'uldir. 3 yoshdan boshlab bolalar o'z kiyimlarini yechib-kiyish, o'zlariga ovqat tayyorlash va idishlarni yuvishni o'rganadi. O'qituvchilar faqat yo'l-yo'riq ko'rsatadi, bolalar esa o'zlari bajara oladigan ishlarni o'zlari hal qilishadi. Bolalar tabiat bilan ko'proq aloqa qilishadi. Ekskursiyalar va ochiq havoda o'yinlar muhim o'rin tutadi. Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimi quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

✓ Katta yoshdagilarga hurmat: Bolalar kattalar oldida qanday xatti-harakat qilishi kerakligini erta yoshdan o'rganadi. ✓

Jamoaviy ishlash: Bolalar kichik jamoalar bo'lib ishlaydi va guruh bo'lib muammolarni hal qilishga o'rgatiladi. ✓

Mas'uliyat hissi: Bolalar bog'chada tozalik va tartibni saqlashga mas'uldir.

O'yinchoqlarini yig'ish, idishlarni yuvish kabi kichik vazifalarni o'zlari bajaradi.

✓ Disiplinani rag'batlantirish: O'qituvchilar bolalarga intizom va hurmatni o'rgatadi, lekin jazolash o'rniga tushuntirish va rag'batlantirish yo'li bilan ularni tarbiyalaydi.

Yaponiya tajribasini O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari juda keng bo'lib sharq mamlakatlarining o'zaro uyg'unlashgan ma'daniyati ham juda mos keladi. Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimining quyidagi jihatlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkin. Bolalarga kichik jamoalar bo'lib ishlash, muammolarni guruh bo'lib hal qilish va do'stona muhitda tarbiyalanish imkoniyati yaratish kabi uslublar. Bolalarni erta yoshdan o'ziga o'zi xizmat qilishga o'rgatish ham juda samarali usul bo'ladi. Bog'chalarda bolalarga o'z buyumlarini to'g'ri yig'ish, kiyimlarini kiyish va shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilishni o'rgatish, axloqiy tarbiya va milliy qadriyatlarni rivojlantirish O'zbek milliy qadriyatlari bilan uyg'un holda hurmat, intizom va mas'uliyat fazilatlarini shakllantirish, ota-onalarni ta'lim jarayoniga ko'proq jalb qilish, maktabgacha ta'lim muassasalari va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash kabi uslublar ayni ikki davlat o'rtasidagi an'analarga mos keladi. Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimi o'zining jamoaviy tarbiya, axloqiy fazilatlarini shakllantirish va bolalarni mustaqil hayotga tayyorlashga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Ushbu tizim O'zbekiston sharoitiga moslashtirilsa, maktabgacha ta'limda ijtimoiy ko'nikmalar, mustaqillik va intizomni kuchaytirish mumkin.

AQShda maktabgacha ta'lim tizimi turli xil yondashuvlari va moslashuvchan dasturlari bilan ajralib turadi. Har bir shtat o'zining ta'lim standartlarini belgilaydi, lekin umumiy tamoyillar bolalarning shaxsiy rivojlanishiga, ijodiy fikrlashiga va mustaqil o'rganishiga yo'naltirilgan. AQSh maktabgacha ta'lim tizimining asosiy tamoyillari

AQShda maktabgacha ta'lim tizimi quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

✓ Erkin tanlov va moslashuvchan ta'lim – Ota-onalar turli xil maktabgacha

ta'lim dasturlaridan tanlash imkoniyatiga ega. Har bir bola qobiliyati va qiziqishiga mos ravishda ta'lim oladi.

✓ O'yin orqali o'qitish – Ta'lim jarayonida o'yin muhim rol o'ynaydi. Bolalar har kuni ijodiy va interaktiv mashg'ulotlar orqali o'rganadi.

✓ Mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish – Bolalar mustaqil qaror qabul qilish, savollar berish va yangi bilimlarni o'zlari topishga rag'batlantiriladi.

✓ Ijtimoiy va hissiy rivojlanish – Bolalarning hissiy barqarorligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy ko'nikmalari rivojlantiriladi.

✓ Inkluziv ta'lim – Maxsus ehtiyojlari bor bolalar uchun maxsus dasturlar mavjud bo'lib, ular boshqa bolalar bilan birga ta'lim oladi.

AQSh maktabgacha ta'lim tizimining quyidagi jihatlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkin: moslashuvchan va turli metodikalarni joriy etish ya'ni bolalarga turli xil ta'lim usullarini qo'llash orqali qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyati berish. Bolalarning o'zaro munosabatlari, hissiy barqarorligi va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirish dasturlarini joriy qilish. Bolalarni o'z qobiliyatlariga qarab rivojlantirishga imkon beradigan ta'lim muhitini shakllantirish. Innovatsion va interaktiv o'quv materiallaridan foydalanish. AQSh maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning mustaqil o'rganish qobiliyatini, ijtimoiy rivojlanishini va akademik tayyorgarligini oshirishga qaratilgan. Ushbu tizimning moslashuvchanligi va turli xil yondashuvlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilsa, bolalarning maktabgacha ta'limdagi muvaffaqiyati yanada oshirilishi mumkin.

Xorijiy tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish uchun quyidagi takliflar beriladi:

1.

Finlandiya tajribasidan – o'yin orqali o'qitish va bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

2. Yaponiya tajribasidan – axloqiy tarbiya va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini kuchaytirish uchun xizmat qiladi.

3. AQSh tajribasidan – inklyuziv ta’lim va individual yondashuv tizimini takomillashtirish uchun muhim hisoblanadi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida bu tajribalarni moslashtirib qo‘llash maktabgacha ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Musulmonova V.A., Fayziyev M.A. "Maktabgacha ta’lim samaradorligini oshirishda xorijiy tajribalardan foydalanish." O‘zbekiston-Finlandiya Pedagogika instituti, 2023. (manba)

2. Aliyeva I.O. "Maktabgacha ta’lim tizimida xorijiy tajribalarining ahamiyati va o‘ziga xosliklari." CyberLeninka, 2025. (manba)

3. "Global Perspectives: How Top Performers Are Improving Early Childhood Education." NCEE, 2013. (manba)

4. "International Evidence on Effective Early Childhood Care and Education." ERIC, 2017. (manba)

5. "Ta’lim sifati samaradorligini oshirishda xalqaro tajribalardan foydalanish." MPE.uz, 2021. (manba)